

Висновки. Аналіз спеціальної науково-педагогічної літератури, досвід фізкультурних фахівців і наше дослідження свідчить про високу ефективність занять фізичного виховання в умовах дошкільних навчальних закладах із застосуванням елементів гри футбол, їх позитивний вплив на фізичну підготовленість дітей старшого дошкільного віку. Навчання дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу елементів футболу повинно бути спрямовано не на спеціальну підготовку, ранню спортивну спеціалізацію, тренування й підготовку до участі в змаганнях, а на створення загальних передумов майбутнього успішного навчання спортивних ігор у школі.

Подальші дослідження в цьому напрямі можуть бути спрямовані на пошук нових методичних підходів до програмування змісту занять футболом оздоровчого характеру, тому що існує потреба в систематичних розробках програми морфофункціонального розвитку та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку.

Література

1. Вільчковський Е.С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е.С. Вільчковський. – Л. : ВНТЛ, 1998. – 336 с.
2. Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам / Л.Д. Глазырина. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 264 с.
3. Степаненкова Э.Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка / Э.Я. Степаненкова. – М. : Академия, 2001. – 368 с.
4. Денисенко Н.Ф. Педагогічні умови активізації рухового режиму дітей 5–7 років в дошкільних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. / Н.Ф. Денисенко. – К. : КНУ, 1994. – 25 с.
5. Оценка физического и нервно-психического развития детей раннего и дошкольного возраста / [сост. Н.А. Ноткина, Л.И. Казьмина, Н.Н. Бойнович]. – СПб. : Детство-пресс, 2003. – 32 с.

КУШНІРИК Н.Я.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ТВОРЧО ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасній педагогіці та психології все частіше декларується принцип гуманізації в навчанні, вихованні й розвитку кожної дитини, причому пріоритетною визнається спрямованість на розвиток особистості, талантів, креативності й здібностей дитини. У Конвенції про права дитини сформульовано значущість реалізації індивідуальності особи, що формується.

Забезпечити врахування індивідуальних особливостей дитини в процесі навчання й виховання можна при диференційованому підході та використанні розвивальних програм, адресованих різним групам дітей. Суперечність між соціальним замовленням суспільства на творчу особу й недостатньою розробленістю практичних додатків для розвитку обдарованості, стимулює підвищення інтересу до проблеми креативності в дитячому віці.

Творчо обдаровані діти відрізняються від однолітків у різних сферах досить яскраво. Дослідження зарубіжних (М. Карне, Б. Кларк, Дж. Рензуллі, К. Текекс та ін.) і вітчизняних (І.С. Аверена, Є.С. Белова, І.Л. Іщенко, А.М. Матюшкін, Є.І. Щєбланова, В.С. Юркевич) учених показали, що ці відмінності більшою мірою стосуються особистісних особливостей дитини.

Мета статті – показати необхідність особистісного розвитку творчо обдарованих дітей та вплив багатьох чинників на їхні вікові особливості.

Серед характерологічних особливостей творчо обдарованої дитини найяскравіше виділяється ухилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, завзятість, висока самоорганізація, колосальна працездатність [6]. Крім того, розглядаючи креативність як особову категорію, треба зазначити, що вона як онтогенетична освіта народжується й удосконалюється через активну взаємодію та дитини (а далі й дорослого) з довкіллям. Зовнішні умови у вигляді загальнолюдського досвіду, опосередковані внутрішніми умовами розвитку, створюють поступово всю глибину індивідуальних творчих особливостей особи. В онтогенезі креативність розвивається від елементарних до найскладніших форм якісного перетворення особи [2]. Причому увага учених і педагогів-практиків до дошкільного періоду розвитку особистості обдарованої дитини виправдана.

Адже в цей час активний розвиток пізнавальних процесів і емоцій співвідноситься з не менш активним особистісним розвитком дитини.

Тип розвитку особистості розглядається як спосіб появи новоутворень в особі. Психологи, котрі досліджують розвиток обдарованих дітей як визначальну характеристику, описують їхній особливий тип психічного (у тому числі особистісного) розвитку. Розглядаючи цей особливий тип психічного розвитку, доцільно подати узагальнену картину розвитку особистості обдарованої дитини дошкільника й виділити загальні особистісні проблеми обдарованих дітей.

Психологічні новоутворення, перелічені вище, характерні для будь-якої дитини дошкільного віку, у тому числі для обдарованої. Відмінність лише в тому, що в обдарованої дитини процес розвитку особистості проходить бурхливіше, а особистісно-індивідуальні особливості, що розглядаються в працях зарубіжних авторів, виражені яскравіше й виявляються раніше. Ці особливості дістали назву психосоціальної чутливості.

Обдаровані діти виявляють загострене почуття справедливості, що випереджає моральний розвиток, спирається на випереджальний розвиток сприйняття та пізнання. Вони гостро реагують на несправедливість навколишнього світу, висувають високі вимоги до себе й до тих, хто їх оточує.

Велика здатність обдарованої дитини до емпатичного розуміння не лише щодо близьких людей, а й щодо всіх живих істот. Це виражається в жалісливості дитини, прагненні допомогти слабкому та беззахисному, розвиненому почутті справедливості. Це почуття може виявляти себе як гостра реакція на конкретні випадки несправедливості, які спостерігає дитина.

Жива уява, включення елементів гри у виконання завдань творчості, винахідливість і багата фантазія характерні для обдарованих дітей. Вони мають відмінне почуття гумору, люблять смішні невідповідності, гру слів, жарти. Сприйняття смішного в них нерідко відрізняється від сприйняття в однолітків.

Дитячий егоцентризм, властивий мисленню дитини-дошкільника, характерний і для мислення обдарованої дитини, іноді він проходить раніше, ніж у її однолітків, іноді властива дітям егоцентричність виявляється в обдарованих найяскравіше. Це виражається в особистісно-оригінальному тлумаченні подій і явищ, проектуванні власного сприйняття та емоційної рефлексії. У спілкуванні це виявляється в роздратуванні, упертості та критиці. Соціальне неприйняття й нерозуміння викликає в них негативну реакцію при рефлексії.

Нерідко в обдарованих дітей розвивається негативне самосприйняття, виникають труднощі в спілкуванні з однолітками.

Обдарованих дітей відрізняє високий енергетичний рівень, що виявляється в підвищеній активності особи. Така дитина в будь-якій ситуації жадає діяльності. Вона може знайти для себе цікаве й корисне та присвятити йому декілька годин поспіль [4]. Їм бракує емоційного балансу, у ранньому віці обдаровані діти нетерплячі й поривчасті.

Для обдарованих дітей характерна цілеспрямованість і наполегливість у досягненні результату, правда, варто відзначити вибірковість прояву занять, оскільки вони віддають перевагу важчим заняттям. Заборони з боку дорослих або труднощі не заважають такій дитині повернутися до розпочатої справи, шукати шляхи її здійснення. Невдачі часто сприймаються як особиста поразка, особливо якщо про це дізнається оточення, або хтось впорався із завданням краще. Обдаровані діти мають високу потребу в успіху й визнанні своїх досягнень. Їм властива гордість за свої досягнення вже в ранньому віці.

Невміння звільнитися від негативних емоцій, тонкість психічної організації часто виводить їх з емоційної рівноваги, і це виявляється в нетерплячості, емоційній незбалансованості, поривчастості, невмінні управляти собою та своїми почуттями. Для таких дітей властива “емоційна”, а не фізична втома. Крім того, проявом високої емоційної чутливості можуть бути страхи.

Обдарована дитина дуже яскраво уявляє собі наслідки якихось дій, розвиває ситуацію у своїй уяві, додаючи в неї і реальні, і фантастичні факти.

Обдаровані діти мають добре розвинене почуття особистої відповідальності. Їх віра в добро, красу, справедливість та інші моральні цінності й соціальні ідеали істотно відрізняють обдарованих дітей від їх рядових однолітків. Почувши про проблеми жителів інших країн, екологічні катастрофи, несправедливість щодо кого-небудь, обдарована дитина “пропускає все через себе” і ніколи не залишається байдужою.

Схильність до філософських проблем призводить до того, що вона може довго обмірковувати та “додумувати” події, що сталися, повертатися до них через декілька днів і місяців. Усі події, що відбуваються, обдарована дитина “приміряє на себе”, часто розвиваючи й вигадуючи сюжет. У таких дітей яскрава уява, і в дошкільному віці їм важко чітко розмежовувати фантазію та реальність. Багато вигаданих подій вони вважають реальними. Дитина переконливо розповідає дорослим про уявного друга, сестричку або братика, яких не існує, подорож у космос, і дуже ображається, коли дорослі їй не вірять. На жаль, таких дітей часто звинувачують у брехні, яка виявляється в них як фантазування та письменництво. Їх яскрава уява не відрізняє реальність від вигадки.

Дуже високі системи цінностей і чутлива рефлексія в процесі взаємодії в обдарованих дітей не менш яскраво виявляється у сфері спілкування. Вони мають особливу манеру спілкування з однолітками й дорослими. Вони наділені підвищеною чуйністю до ситуації та поведінки оточення, тому чутливі не лише до вербальних, але особливо до невербальних реакцій оточення при рефлексії в спілкуванні (тон мови, погляд, міміка, жести). Вивчення процесу спілкування обдарованої дитини з однолітками допомогло виділити її особливості й проблеми.

Багато авторів зазначає, що обдаровані діти бувають дуже товариськими та легко пристосовуються до нових ситуацій, тому вони легко й швидко знаходять спільну мову з однолітками та старшими дітьми. Вони частіше, ніж інші діти, демонструють якості лідера в спілкуванні.

Але, з іншого боку, значне випередження в інтелектуальному розвитку, особливості розвитку творчого мислення, особистісні особливості, рівень розвитку здатності й інтересів можуть приводити до взаємного нерозуміння та відчуження між обдарованою дитиною і її однолітками.

Як підкреслювалося вище, висока чутливість, оригінальність мислення та сприйняття в таких дітей у спілкуванні призводить до того, що вони швидше розуміють сенс незакінченої фрази й прагнуть продемонструвати це розуміння своєму співрозмовникові, перериваючи його. Друга властивість – дратувати інших, звичка всіх виправляти. Ця властивість ґрунтується на бажанні дитини завжди бути правим і допомогти тому, хто помилився. Тактовно надати допомогу дитина-дошкільник не може й діє доступним для неї способом.

Спілкування з дорослими – важлива частина життя будь-якого дошкільника. У такому спілкуванні виявляються цікаві особистісні характеристики обдарованої дитини. Вона може утримувати увагу дорослого партнера різними способами залежно від ситуації. Іноді вона використовує дорослого як засіб досягнення своєї мети [7].

Надзвичайна чутливість таких дітей, прекрасно розвинена інтуїція, спостережливість, оригінальність мислення допомагає обдарованій дитині правильно вибрати момент звернення до дорослого, передбачити чого він чекає, часто за першою фразою зрозуміти суть того, що він хоче сказати, вибрати несподівану відповідь, яка приверне увагу дорослої людини. Як правило, дорослих людей в обдарованих дітях вражає те, що в них дуже високі системи цінностей і чутлива рефлексія в процесі взаємодії.

Дорослих людей обдаровані діти часто сприймають як рівних у спілкуванні партнерів, на відміну від своїх однолітків. Саме до дорослих обдарована дитина йде зі своєю ідеєю, шукає підтримку, чекає оцінки результату своєї діяльності. В обдарованої дитини є така риса, як змагатися, вона виявляється, як правило, у спілкуванні та взаємодії з дітьми й дорослими.

Але якщо ординарні дошкільники змагаються з однолітками і призом у цьому змаганні є увага з боку дорослого, то обдарований дошкільник часто змагається і з дорослими людьми. Дружити вони теж вважають за краще зі старшими дітьми й дорослими людьми.

Проте, незважаючи на вміння й бажання спілкуватися з іншими людьми, обдаровані діти, як правило, не бояться “самотності”. Така особистісна особливість, як схильність до самоаналізу й вирішення філософських проблем, не дає дитині часу нудьгувати. Крім того, обдарований дошкільник завжди може зайняти себе грою. Ці ігри часто бувають незвичайними та мають пізнавальний або дослідницький характер. В іграх часто виявляється особистісна риса, властива обдарованим дітям, – креативність [1–3; 5].

Креативність також тісно пов’язана з індивідуальністю і “Я-концепцією”. Дослідники, які вивчали особливості “Я-концепції” обдарованих дітей, не дійшли єдиної думки. Частина з них вважає, що для обдарованої дитини характерна реалістична “Я-концепція”, інші – що “Я-концепція” в обдарованих дітей нереа-

лістична, а самооцінка й соціальна впевненість часто нижча, ніж у їх ординарних однолітків, оскільки обдаровані діти засвоїли для себе надзвичайно високі стандарти та відчули свою невідповідність цим стандартам.

Обдарована дитина часто критична щодо себе: тому результат роботи вона може визнати незадовільним і прагне переробити, поліпшити його, навіть якщо дорослий не наполягає або відмовляє дитину це робити [5]. Таке явище дістало назву “перфекціонізм” (від perfect – досконалий) і свідчить про те, що вимоги, які обдарована дитина висуває до себе й до результатів своєї роботи, дуже високі. Часто вона порівнює себе з дорослими.

Перфекціонізм може призводити до негативного самосприйняття та низької самооцінки, а це, у свою чергу, може становити загрозу позитивної “Я-концепції” обдарованої дитини та стати гальмом на шляху її розвитку. Здолати це негативне явище самостійно дитина-дошкільник не може, їй потрібна продумана допомога дорослої людини.

Ще одна особистісна особливість обдарованої дитини, що відрізняє її від однолітків, – це тип її відносин із суспільством. Дитинство – це період, коли адаптація переважає над індивідуалізацією та інтеграцією (А.В. Петровський). Але вікові типи розвитку можуть виступати як диференціальні в межах одного віку. В обдарованих дітей, наприклад, процес індивідуалізації виявляється досить рано та переважає упродовж усього життя.

Причому треба підкреслити, що процес особистісної інтеграції в співтоваристві є необхідним етапом розвитку творчої особистості. У дошкільному віці індивідуальність виявляється дуже яскраво. Жодна обдарована або талановита дитина не схожа на іншу. Ця несхожість може виявитися у сфері спеціальних здібностей. Не секрет, що обдарована дитина, як правило, випереджає у своєму розвитку відразу в декількох сферах життєдіяльності. Обдарована дитина, як правило, має різнобічні інтереси, часто її інтереси складніші та змістовніші, ніж у дітей її віку.

Обдаровані діти часто виявляють схильність до занять музикою, образотворчою діяльністю, драматизацією, танцями, вони мають добре розвинену здатність до наслідування (добре копіюють поведінку й манери інших людей).

Висновки. Таким чином, творчо обдаровані діти складніші у вихованні, ініціативні, безпосередні. Але будуть з ними проблеми чи ні – залежить не стільки від них, скільки від мікросоціуму. Якщо батьки готові до особливостей своїх дітей, то вони приймають їх і не висувають до них ніяких претензій. Водночас у тяжких умовах авторитарного виховання така дитина може сприйматися як неадекватна, а наслідком такого виховання стане невротизація особистості.

Отже, можемо зробити висновок, що обдарована людина може досягти повноцінної реалізації тільки через інтеграцію сприйняття, мислення, емоцій, зацікавленості й інших функцій.

Література

1. Белова Е.С. Одаренность малыша: раскрыть, понять, поддержать : пособие для воспитателей и родителей / Е.С. Белова. – М., 1998. – 144 с.
2. Вишнякова Н.Ф. Креативная психпедагогика : монография / Н.Ф. Вишнякова. – Мн., 1995. – Ч. 1. – 240 с.
3. Матюшкин А.М. Раннее выявление талантов и их развитие / А.М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1984. – № 3. – С. 166–167.

4. Одаренность детей: выявление, развитие, поддержка : сб. статей / [под ред. А.З. Иоголевича]. – Челябинск, 1996. – 119 с.
5. Одаренные дети : пер. с англ. – М., 1991. – 376 с.
6. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М., 1986. – 303 с.
7. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. – N. Y., 1989.

ЛЕЛЕКА С.М., ШАПАРЕНКО Х.А.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна соціокультурна ситуація, що склалася в Україні, характеризується руйнуванням старої системи цінностей, яка існувала протягом десятиліть, і досить повільним створенням нової, утвердженням пріоритету матеріальних цінностей над духовними, недовірою до державної влади, прагненнями людей у всьому розраховувати на власні сили, що призводить до ціннісно-сислової дезорієнтації, зростання індивідуальної спрямованості особистості, її відокремлення від інших людей, від суспільного життя, від цінностей культури й супроводжується спотвореним мисленням, антигуманними діями, порушенням закону, зростанням злочинності, хабарництва. Усе це негативно впливає на формування в сучасній молоді людяності та гармонійності у відносинах з іншими людьми і, у свою чергу, викликає суперечність між постановкою завдань з боку суспільства щодо гармонійного й духовного розвитку особистості та наявним станом реалізації цих завдань.

Соціальність як результат соціального виховання несе в собі ідею самозбереження соціуму, людства в цілому, ідею єдності та гармонійної взаємодії людей різних соціально-вікових і професійних груп, національностей, віросповідання та класової належності. Вивчення цього соціально-педагогічного явища, його глибокий, детальний аналіз потребують визначення методологічних засад, що надасть можливість для з'ясування основних наукових підходів до вивчення зазначеної проблеми.

Мета статті – розкрити розвиток соціальності як педагогічної проблеми та визначити особливості розвитку соціальності в дітей старшого дошкільного віку.

Перегляд психолого-педагогічної літератури з проблеми соціальності дає змогу зробити висновок про те, що педагоги не широко вживають термін “соціальність”, хоча соціальність досить давно досліджують соціологи, філософи, психологи. Так, у статті А. Брушлинського “Соціальність суб’єкта і суб’єкт соціальності” узагальнено різні підходи до розуміння терміна “соціальність” та підкреслено існування цього поняття, що розробляється у філософській, соціологічній, педагогічній, психологічній науці вже понад 100 років [1, с. 4].

Філософи вважають “...розвиток форм самої соціальності в ході залучення індивіда до системи нових суспільних зв’язків і залежностей” результатом соціалізації [2, с. 318–319].

У дослідженні І. Корсун результатом соціалізації є конкретно-історична форма соціальності індивіда, яка розвивається у взаємодії індивіда та суспільства на основі предметно-перетворювальної діяльності індивіда, що знов підтверджує думку про те, що соціальність є результатом соціалізації [3, с. 8].

К. Буслов розуміє “соціальність” як злиття суспільних інтересів з особистими, єдність людей, яка виявляється у відносинах між людьми, між особистіс-